

(1855). Bu görevdeyken Viyana Muahe- desi gereğince Kars'ı teslim almaya memur edilen Anadolu müşirinin mai- yetinde bulundu (1856). Kırım Savaşı bittikten sonra başmütercimlikten isti- fa etti ve Mostar'da mutasarrıf vekili oldu (1857). Birkaç yıl sonra bu görev- den de ayrılarak İstanbul'a döndü. Şi- nâsi ile birlikte *Tercümân-ı Ahvâl*'i çı- karmaya başladı (22 Ekim 1860). Bir yandan gazetenin neşriyle uğraşırken diğer yandan bazı devlet dairelerinde çalıştı. Postahâne-i Âmire nâzırı oldu (1861). Posta idaresinin islahı için yeni uygulamalara girişerek ilk defa posta pulu kullanma usulünü yürürlüğe koy- du (1862). Bir süre Vapurlar nâzırlığı, Ereğli Kömür Madenleri nâzırlığı yap- tıktan sonra Dîvân-ı Muhâsebat üyeliği- ne tayin edildi. Bu görevdeyken Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne girdiği anlaşıldı- ğından vazifesine son verildi. 10 Mart 1866'da 792. nüshasını çıkardıktan son- ra gazetesini kapattı. Yeni Osmanlılar'dan Ali Suâvi ve diğer bazı kişilerle bir- likte Fransa'ya kaçtı (31 Mayıs 1867). Oradan Nâmık Kemal, Ziyâ Bey (Paşa) ve Ali Suâvi ile önce Londra'ya, sonra Brüksel'e geçti. Brüksel'den, Yeni Os- manlılar'ın yayın organı olarak Londra'da çıkarılan *Muhbir* ve *Hürriyet* gazete- lerinin yayım çalışmalarına katıldı. Âlî Paşa'nın ölümünden sonra, Sultan Abdülaziz'in 42. doğum yıl dönümünün Be- rat kandiline rastlaması vesilesiyle çıka- rılan aftan faydalanarak İstanbul'a dön- dü (Kasım 1871). İzmit mutasarrıflığına tayin edildi (22 Temmuz 1872). Bir süre sonra bu görevinden alındıysa da V. Mu- rad padişah olunca yeniden aynı göreve getirildi (13 Temmuz 1876). II. Abdülhamid tarafından Şûrâ-yı Devlet âzalığına tayin edildikten bir müddet sonra azle- dilerek önce Bursa'ya, oradan da Anka- ra'ya sürüldü (1877). Daha sonra affe-

Âgâh Efendi'nin II. Mahmud Türbesi haziresindeki mezarı Divanyolu- İstanbul

dilerek Rodos mutasarrıflığına tayin edildi (1884). Nâmık Kemal'le yeri değiştirilerek Midilli mutasarrıflığına gönde- rildikten sonra Ekim 1885'te Atina se- firi oldu. Aralık 1885'te orada öldü. İstanbul'da Sultan II. Mahmud Türbesi haziresine gömüldü.

Yakın arkadaşlarının ifadesine göre, Âgâh Efendi muhakeme gücü sağlam, zeki, yumuşak başlı, açık sözlü, gayretli bir Tanzimat aydınıdır. İlk yirmi dört sayısını Şinâsi ile birlikte çıkardığı *Tercümân-ı Ahvâl*, Türkiye'de gazetecilik anlayışının yerleşmesi yolunda büyük hizmet görmüştür. Gazetecilik ve idare- cilik yanında bazı piyes denemeleri yap- mışsa da bunların önemli çalışmalar ol- duğu söylenemez. Gazetecilik dışında onun yaptığı asıl hizmet, Türkiye'de posta idaresinin gelişmesi hususundaki çalışmalarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Selim Nüzhet [Gerçek], *Türk Gazeteciliği*, İstanbul 1931; Server İskit, *Tercümân-ı Ahval ve Âgâh Efendi*, Ankara 1937; a.m.f., *Türkiye- de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, İstanbul 1943; Hasan Refik Ertuğ, *Basın ve Yayın Hareketleri*, İstanbul 1960; Nâmık Kemal'in *Hu- sûst Mektupları* (haz. Fevziye Abdullah Tansel), Ankara 1967, I, 122; Ankara 1969, II, 419-423; Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tari- hi*, İstanbul 1971; Ebüzziya Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, İstanbul 1973-74, c. I-III, bk. İndeks; M. Kaya Bilgegil, *Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I: Yeni Os- manlılar*, Ankara 1976; M. Nihad Özön, "Ga- zeteciliğimiz ve Âgâh Efendi", *Kalem*, I/1, İstanbul 1938; Vedat Günyol, "Matbuat", *İA*, VII, 368-377.

▲ NURİYÜCE

ÂGEHİ, Mansûr

(ö. 985 / 1577)

Divan şairi.

Rumeli'de Vardar Yenicesi'nde doğ- du. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Bazı tezkirelerde medrese öğrenimin- den sonra Kaptan Piyâle Paşa'nın mai- yetinde donanmada görev yaptığı kay-

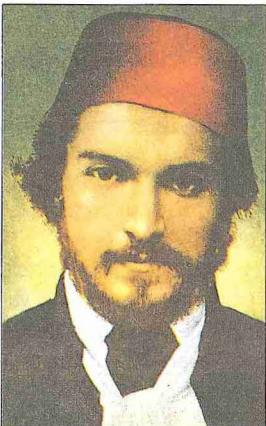
dedilmekte, ayrıca "Hoca Kaynı" laka- bıyla tanınan Mahmud Çelebi'nin yanın- da mülâzım olduğu bilinmektedir. İstan- bul ve Gelibolu'da müderrislik ve kadı- lık yaptı. Kadılıktan mâzül iken vefat etti. Kafzâde Fâizî, "Âgehî'ye kıla rah- met Mennân" mısraı nı onun ölüm tarihi olarak göstermektedir (985 / 1577).

Faziletli, cömert, hoşsohbet, rind, âlim ve zeki bir kişi olan Âgehî'nin mi- zah kabiliyeti oldukça yüksek bir şair olduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Az yazmış olmasına rağmen divan şair- lerinin kudretlilerinden kabul edilmiştir. Mürettep bir divanı bulunmamakta, şi- irlerine çeşitli mecmualarda rastlan- maktadır. Mahallî bir renk taşıyan âşi- kane duyguların nazizcilik tâbirleriyle anlatıldığı orjinal bir kasidesi şaire bir hayli şöhret kazandırmıştır. Otuz bir beyitten meydana gelen kaside, bugün unutulmuş birçok denizcilik teriminin anlaşılması bakımından önemlidir. Dev- rinde ve daha sonra büyük ilgi görerek birçok şair tarafından tahmis ve tanzir edilmiştir. Kaynaklar, kasidenin Piyâle Paşa'nın Akdeniz seferi (1555) dönüşün- den sonra yazılmış olabileceğini, Piyâle Paşa'nın seferden dönünce kasideyi Ka- nûnî Sultan Süleyman'a arzettiğini, pa- dîşahın da şaire mükâfat olarak İstan- bul'da Molla Şeref Medresesi müderris- liğini verdiğini naklederler. Divan şiirine değişik bir söyleyiş tarzı getiren bu manzume ve tahmisleri, A. Tietze tara- findan neşredilmiştir.

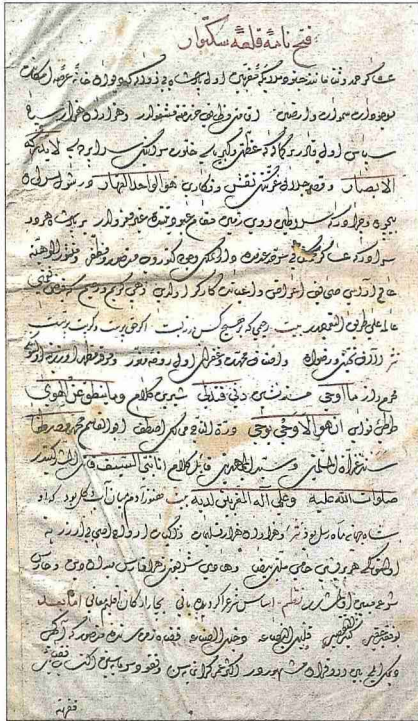
Âgehî'nin kaynaklarda zikredilen, an- cak yakın tarihlere kadar hiçbir nüsha- sına rastlanmayan *Sigetvar Fetihnâ- mesi* adlı eserinin iki nüshası Hüseyin

Âgehi Mansûr'un *Menâkıb-ı İmam Gazzâlî* adlı kitabının ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 4651)

Âgâh Efendi

Âgehi'nin *Fetihname-i Kal'a-i Sigetvar* isimli eserinin ilk sayfası (İÜ Ktp., TY, nr. 3884)

Gazi Yurdaydın tarafından bulunmuştur. Bunlardan Ankara İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüsha *Sigetvar Tarih-i* adı ile kayıtlıdır (nr. 686). Bu nüshadan, Âgehi'nin bizzat Sigetvar seferine katıldığı, eserini Sokullu Mehmed Paşa'ya takdim ettiği ve bu sırada da kadı olduğu öğrenilmektedir. Eserin diğer nüshası *Fetihname-i Kal'a-i Sigetvar* adıyla İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 3884) bulunmaktadır. Âgehi'nin *Menâkıb-ı İmam Gazzâlî* adlı mensur bir eseri de Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Hacı Mahmud Efendi, nr. 4651).

BİBLİYOGRAFYA :

Âşık Çelebi, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 171; Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l-Şâir*, İÜ Ktp., TY, nr. 1646; Osmanlı Müellifleri, III, 4; S. Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, İstanbul 1936-45, I, 16-18; Banarlı, *RTET*, I, 576; Ağah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1973, I, 438; Harun Tolasa, *Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. y.y. da Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, İzmir 1983, I, 31, 32, 102, 140; A. Tietze, "XVI. Asır Türk Şiirinde Gemici Dili, Âgehi Kasidesi ve Tahmisleri", *TM*, IX (1951), s. 113-137; a.mlf., "Âgehi", *El²* (İng.), I, 245; Hüseyin G. Yurdaydın, "Sigetvarnâmeler", *ACÜİFD*, II-III (1952), s. 130-132; M. Şakir Ülkütaşır, "Âgehi", *İTA*, I, 140-141.

İSKENDER PALA

ÂGEHÎ, Muhammed Rızâ

(1809- 1874)

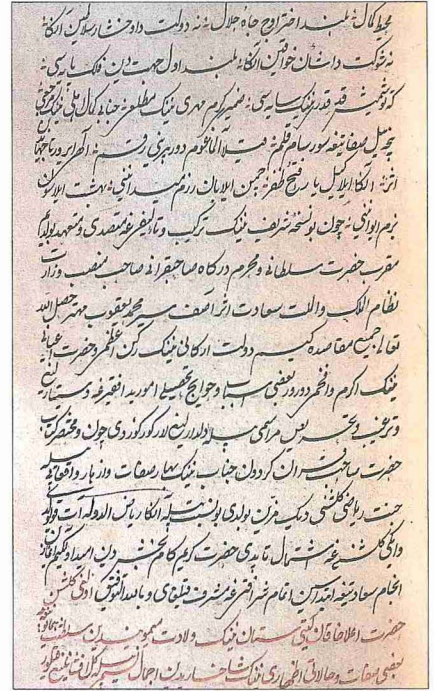
Türkistan'da Hîve'de yaşamış
Türk tarihçisi ve şairi.

Hîve yakınlarında Kiyat'ta doğdu. Türkistan'ın büyük şair ve âlimlerinden olan amcası Şîr Muhammed Münis'in yanında yetişti. 1829'da onun ölümü üzerine Hîve Hanlığı'nda yüksek bir memuriyet olan mîrâbliğa (sulama nâzırlığı) getirildi. 1839'da, Hîve Hanı Allah Kulu Han'ın emriyle, amcasının yarıda bıraktığı Hîve tarihini tamamlamakla görevlendirildi. 1851'de hastalığı yüzünden mîrâbliktan ayrıldı ve bundan sonraki hayatını eser telifiyle geçirdi.

Hîve Hanlığı'nın 1872'de Rus işgaline uğradığı döneme kadar bizzat şahit olduğu olayları yazan Âgehi, aynı zamanda resmî vesikalardan, raporlardan da faydalanmış ve değerli bir kulliyati ortaya koymuştur. Âgehi'nin Hîve hanları tarihiyle ilgili altı eseri vardır: 1. *Riyâzû'd-devle*. Allah Kulu Han devri (1825-1842) tarihi olup Rahîm Kulu Sultan döneminin ilk iki yılını da içine alır. 2. *Zübdetü't-tevârih*. Rahîm Kulu Han'ın şehzadelik ve hanlık zamanından bahseder (1843-1846). 3. *Câmiu'l-vukûâtî's-sultânî*. Muhammed Emîn Han (1846-1855), Abdullah Han (1855) ve Kutluğ Murad Han (1855-1856) devirlerini anlatır. 4. *Gülşen-i Devlet*. Seyyid Muhammed Han tarihidir (1856-1864). 5. *Şâhid-i İkbâl*. II. Seyyid Muhammed Rahîm Han'ın saltanatının ilk sekiz yılını ihtiva eder (1864-1872). 6. *Firdevs-i İkbâl*. Amcası Münis'in başlayıp Âgehi'nin tamamladığı bu eserin Leningrad'da bulunan ve biri müellif nüshası olan iki yazması, karşılaştırmalı olarak, Münis ve Âgehi'nin biyografileri, nüshaların özellikleri, kaynakları ve telif safhalarını ihtiva eden bir girişle birlikte, Yuri Bregel tarafından neşredilmiştir (Şîr Muhammed Mirâb Münis-Muhammed Rızâ Mirâb Âgahî, *Firdaws al-Iqbâl History of Khorezm*, Lei-

Agel-kefiye takrîs bir Arap

Muhammed Rızâ Âgehi'nin *Riyâzû'd-devle* adlı eserinden bir sayfa (İÜ Ktp., TY, nr. 82, vr. 531')

den 1988). Tamamı Leningrad Şarkiyat Enstitüsü Kütüphanesi'nde bulunan bu eserlerden *Riyâzû'd-devle* ve *Zübdetü't-tevârih*'in ayrıca İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 82) birer nüshası bulunmaktadır. Genellikle Türkçe yazdığı gazel, kaside, mesnevi tarzındaki manzumelerini bir divanda toplayan Âgehi, bunun yanı sıra *Ravzatü's-safâ*, *Târîh-i Cihângüşâ-yı Nâdirî*, *Gülîstân*, *Dürre-i Nâdirî*, *Yûsuf u Züleyhâ*, *Zübdetü'l-hikâyât* ve *Kâbusnâme* gibi birçok Farsça eseri de Çağatay Türkçesi'ne kazandırmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Zeki Velidî Togan, *Tarihte Usûl*, İstanbul 1969, s. 224-225; M. Şakir Ülkütaşır, "Âgehi", *İTA*, I, 140; Yuri Bregel, "Âgahî", *El² Suppl.* (İng.), I, 46.

DİA

AGEL

Araplar'ın
baş örtüsünü tamamlayan
siyah halka.

Basılı kaynaklarda "akâl, agâl, aghâl, egol, ikâl" gibi değişik yazılış şekilleri bulunan agel, yalnız erkekler tarafından kullanılmaktadır. Agelin görevi baş, yüz